

**YMPÄRISTÖMINISTERIÖN PÄÄTÖS
YLÄKEMIJOEEN KYLÄMAISEMIEN MAISEMANHOITOALUEESTA**

Annettu Helsingissä 20. päivänä lokakuuta 2022

ASIA

Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen perustaminen Rovaniemen kaupunkiin luonnonsuojelulain (1096/1996) mukaisena valtakunnallisesti merkittävänä maisema-alueena.

HAKEMUS

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus) on 7.12.2021 toimittanut ympäristöministeriöön hakemuksen (LAPELY/1323/2019) Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen perustamisesta. Hakemus sisältää selostuksen maisemanhoitoalueen perustamisen lähtökohdista ja tavoitteista, selvityksen asian valmistelusta, maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman, alueen kartan sekä ehdotuksen alueen maisemanhoitoa edistävistä suosituksista.

Alueen kuvaus ja maisema-arvot

Yläkemijoen kylämaisemat sijaitsevat Rovaniemen kaupungissa, Lapin maakunnassa. Alue kuuluu Peräpohjolan maisemamaakunnassa Peräpohjolan vaara- ja jokiseutuun. Maisemanhoitoalueeksi ehdotettu alue käsittää Tennilän, Viirinkylän sekä Vanttauskosken joenvarsikylien maisemakokonaisuuden noin 12 kilometrin matkalla Kemijokivarressa. Alue sijaitsee jääkauden muotoilemassa jokilaaksossa Kemijoen pohjois- ja eteläpuolilla, rajautuen luoteessa Tennivaaran vaara-alueen lakeen ja kaakossa Vanttauskosken kylään. (Kartta liitteenä 1.)

Ehdotettu maisemanhoitoalue on luonnonolosuhteiltaan ja maisemaltaan vaikuttava kokonaisuus. Yläkemijoen kylämaisemien runkona hahmottuvat Kemijoki sekä joen etelärannan jyrkät jokitörmät, jotka paikoin kohoavat jopa 40 metrin korkuiksi. Jokivarren karut seinämät luovat kontrastin kumpuilevalle ja viljavalle viljelymaisemalle. *Yläkemijoen kylämaisemat* on valtioneuvoston päätöksen (Vnp 18.11.2021) mukainen valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (VAMA 2021).

Alueen kulttuurimaisema perustuu perinteisen maatalouden synnyttämiin maaseutuympäristöihin sekä 1900-luvun teollisuuden ja vesivoiman muokkaamaan maisemaan. Tennilä, Viirinkylä ja Vanttauskoski muodostavat yhdessä monipuolisen ja historiallisesti monikerroksisen maaseutumaiseman vanhoine pihapiireineen, peltoineen ja tulvaniittyineen. Myös Vanttauskosken voimalaitos on näkyvä osa nykypäivän maisemakokonaisuutta. Edelleen joenvarsikylän maisemaan kuuluvat Kemijoen eri kehitysvaiheista kertovat tasanteet ja jokitörmät eli mellat sekä harjut, rinteet, purot ja raviinit. Kaukomaisemassa erottuvat Kivalojen vaaramuodostumat.

Ennen suomalaisasutusta Yläkemijoen alue oli metsäsaamelaiden pyynti- ja kulkualuetta, joka sijaitsi vilkkaiden kauppareittien varrella. Esihistoriallisista ajoista saakka kalastus on ollut alueella tärkeä elinkeino. Maatalouteen perustuva suomalaisasutus syntyi Yläkemijoelle Viirinkylään 1600-luvun alussa. Edelleen jokivarren maisemaa sävyttää jyrkästi kumpuilevat rinnepellot ja vanhat niittymaot. Nykyisin poronhoito ja peltojen viljely rehuksi ovat merkittävässä asemassa kulttuurimaiseman säilyttämiseksi. Suunnittelualueella esiintyy myös huomattava määrä perinnebiotooppeja kuten niittyjä, ketoja, hakamaita ja metsälaitumia.

Rakennukset sijoittuvat maisemassa nauhamaisesti Kemijoen varteen. Yläkemijoen rakennuskanta poltettiin Lapin sodassa lähes täysin, joten alueella on jäljellä vain harvoja rakennuksia 1900-luvun alkupuolelta. Jälleenrakennusajan rakennukset pihapiireineen ovat säilyneet harvinaisen hyvin. Ehdotetun maisemanhoitoalueen rakennuskannasta useita kohteita on inventoitu arvokkaiksi. Kylien yleisilme on hyvin hoidettu. Koska Yläkemijoella on ollut asutusta jo esihistorialliselta ajalta asti, alueelta on löydetty myös lukuisia muinaisjäännöksiä.

Maisemanhoitoalueen ominaispiireisiin kuuluu maiseman avoimuus. Maiseman yleiskuva on kuitenkin ollut monin paikoin sulkeutunut johtuen tienvarsien ja jokirannan paikoittaisesta umpeenkasvusta. Harvennuksilla ja muulla maisemanhoidolla peltoalojen yli aukeavat vaikuttavat näkymät Kemijoelle ja etelärannan jokitörmäin on mahdollista säilyttää.

Alueen kokonaispinta-ala on 2302 hehtaaria. Maanomistus on lähes kokonaan yksityistä. Yksityisomisteisten maiden lisäksi alueella on muutamia Metsähallituksen hoidossa olevia valtion metsämaakiinteistöjä sekä jokivarteen rajoittuvia Kemijoki Oy:n kiinteistöjä.

Aluetta koskevat suunnitelmat ja selvitykset

Hoitosuunnitelmat

- Yläkemijoen kylämaisemat maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma, Lapin ELY-keskus 4/2021
- Yläkemijoen maisemanhoitosuunnitelma. Yläkemijoki komiaksi -esiselvityshanke. Marika Koskiniemi, 2016. Opinnäytetyö, Lapin ammattikorkeakoulu, Rovaniemi

Arvokas maisema-alue ja jälleenrakennusaikakauden rakennukset

- Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue: Yläkemijoen kylämaisemat, vahvistettu Vnp 18.11.2021
- Vanttauskosken osayleiskaavalla suojeltuja rakennuksia pihapiireineen

Suojelukohdeet

- Kiinteitä muinaisjäänköksiä esihistorialliselta ja historialliselta ajalta (Lapin maakuntamuseon selvitys 2021)
- Soittajanvaaran suojelualue (YSA207178)
- Syväojarlehdon luonnonmetsän yksityinen suojelualue (YSA230604)
- Syväojankankaan harjajensuojeluohjelma-alue (HSO120151)
- Uhanalaiseksi luokiteltu putkilokasvi-, sammal- ja hyönteislajisto sekä törmäpääskykoloniat
- Luonnontilaiset lähteet

Luontoarvot

- Inventoidut perinnebiotoopit ja luonnon monimuotoisuuskohteet
- Kosket, purot, raviinit, mellat ja kosteikot

Maisema-, kulttuuriympäristö- ja luontoselvitykset

- Etelä- ja Keski-Lapin kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet - Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointi 2011–2013. Matleena Muhonen ja Mervi Savolainen 2013, Lapin ELY-keskus
- Viirin jokivarsikylien perinnebiotooppi-inventointiraportti. Luontoselvitys Kangas 2020
- Yläkemijoen kylämaisemien maisema-alueen arkeologinen inventointi. Jari-Matti Kuusela 2021, Lapin maakuntamuseo, Rovaniemi
- Kulttuuriympäristöselvitys Vanttauskosken osayleiskaavaan liittyen. Riitta Yrjänheikki 2015, Sweco Ympäristö Oy, Oulu
- Geologia ja maiseman kehitys. Johansson, P. 2015. Teoksessa Puuronen, V. (toim.) Elämää Yläkemijoen kylissä, Saarijärvi
- Vesivoimaa koskien kylästä – elämänvirrasta elämäntavan muutokseen. Autti, Outi 2015. Teoksessa Puuronen, V. (toim.) Elämää Yläkemijoen kylissä, Saarijärvi
- Yläkemijoen kylämatkailu – Yläkemijoen alueen eri toimijoiden yhteistyön ja verkostoitumisen kartoitus. Anni Ollonen 2020, opinnäytetyö, Lapin ammattikorkeakoulu, Rovaniemi

Kaavoitustilanne

- Rovaniemen maakuntakaava 2001
- Vanttauskosken osayleiskaava 2016
- Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaava 2022 (vireillä)

Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen perustamisen tavoitteet

Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen tarkoituksena on luoda edellytykset alueen luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden ja niihin liittyvien arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Kylämaisemien moninaiset arvot huomioivalla maisemanhoidolla ja maankäytöllä voidaan tukea kylien viihtyisyyttä ja elinvoimaisuutta. Edelleen käytännön tavoitteena on innostaa kyläläisiä, viljelijöitä, metsänhoidon parissa toimivia ja maanomistajia maisema-alueen arvojen säilyttämiseen.

Yksityiskohtaiset maisemanhoidon tavoitteet ilmenevät maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmasta (liite 2). Suunnitelma on toimitettu kaikille maanomistajille, ja sitä voidaan päivittää tarpeen mukaan.

Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueesta annettavaan päätökseen ei ole tarkoitus sisällyttää luonnonsuojelulain 34 §:ssä tarkoitettuja määräyksiä, vaan ainoastaan suosituksia, joiden laatimiseen maanomistajat ovat osallistuneet, ja pääasiassa he vastaavat myös niiden toteuttamisesta.

ASIAN VALMISTELU

Viirin osakaskunta, Viirin kyläyhdistys ja Viirin Viri ry jättivät Lapin ELY-keskukselle 30.3.2019 aloitteen luonnonsuojelulain 32 §:n mukaisen, valtakunnallisesti arvokkaan maisemanhoitoalueen perustamiseksi. Valmistelun yhteydessä Lapin ELY-keskus selvitti kyläläisten näkemyksiä ja toiveita maisema-alueen perustamisesta yleisötilaisuuksissa, neuvonpidoissa sekä maanomistajakyselyllä.

Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen aloitettiin keväällä 2020 yhteistyössä kyläyhteisöjen ja paikallisten maanomistajien kanssa. Maisema-alueen raja-alueiden säilytettiin vastaavana kuin se valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa oli määritelty. Lisäksi suunnittelualueella toteutettiin maastokäynnit kesän ja syksyn 2020 aikana.

Ensimmäinen kuulemistilaisuus maisemanhoitoalueen perustamisesta pidettiin syksyllä 2020 hoito- ja käyttösuunnitelman työvaiheen esittelyn yhteydessä. Edelleen kesä-elokuussa 2021 Lapin ELY-keskus kuuli maanomistajia ja paikallisia yhteisöjä sekä edunvalvontajärjestöjä maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmasta sekä maisemanhoitoalueen perustamisesta. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmaa täydennettiin yhteistyötahoilta ja maanomistajilta saadun palautteen perusteella.

Kunnan ja kyläyhdistysten edustajien kanssa käytyjen keskustelujen ja asiasta saatujen lausuntojen perusteella Lapin ELY-keskus on asian valmistelijana todennut, ettei perustamispäätökseen ole tarvetta sisällyttää maiseman suojelua tai hoitoa koskevia määräyksiä.

Viranomaisten, edunvalvontayhteisöjen ja paikallisten tahojen suhtautuminen maisemanhoitoalueen perustamiseen on ollut myönteistä koko prosessin ajan. Maanomistajien aktiivisuus sekä kylien elinvoimaisuutta ylläpitävä porotalous, maa- ja metsätalous sekä pienyrittäjyys ovat luoneet hyvät lähtökohdat maisemanhoitoalueen perustamiselle. Paikallisten aktiivisuuden ansiosta jo hankkeen valmisteluvaiheessa suunnittelualueella on tapahtunut merkittävästi rakennusten kunnostusta ja perinnebiotooppien hoitoa sekä muita maisemanhoitoa edistäviä toimenpiteitä. Niitä on tuettu maa- ja metsätalousministeriön rahoitusvälineiden sekä ympäristöministeriön hallinnoiman HELMI-ohjelman avulla.

Edellä kuvatun valmistelutyön pohjalta Lapin ELY-keskus toimitti 7.12.2021 ympäristöministeriölle hakemuksen Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen perustamiseksi Rovaniemen kaupunkiin. Hakemus sisälsi selostuksen maisemanhoitoalueen perustamisen lähtökohdista ja tavoitteista, selvityksen asian valmistelusta, maisemanhoito- ja käyttösuunnitelman, alueen kartan sekä ehdotuksen alueen maisemanhoitoa edistävästä suosituksesta.

Ympäristöministeriö pyysi 21.2.2022 lausuntoja Lapin ELY-keskuksen hakemuksesta Rovaniemen Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen perustamiseksi Rovaniemelle luonnonsuojelulain mukaisena valtakunnallisesti merkittävänä maisema-alueena. Lausuntopyynnöt lähetettiin niille valtion viranomaisille ja laitoksille, joita asia koskee, sekä kunnalle, maakunnan liitolle sekä luonnon- ja ympäristönsuojelun alalla toimiville kansalaisjärjestöille ja maanomistajien etua ajaville yhteisöille sekä aihepiirin asiantuntijaorganisaatioille. Lausunnot pyydettiin 22.3.2022 mennessä. Lausuntoja saapui 13 kpl, joissa suhtautuminen alueen perustamiselle sekä esitetylle suunnitelmalle oli myönteinen. Lapin ELY-keskuksen suorittaman paikallisen valmistelun yhteydessä saadut maanomistajien kannanotot olivat niin ikään olleet asialle myönteiset. Muutamassa lausunnossa esitettiin täsmentäviä kannanottoja, jotka sopivat otettavaksi käytännön jatkotyössä huomioon.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖN PÄÄTÖS

Ympäristöministeriö perustaa Rovaniemen kaupunkiin **Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen** luonnonsuojelulain 32 §:n mukaisena valtakunnallisesti merkittävänä maisema-alueena. Alueen rajat ilmenevät tämän päätöksen liitteenä olevasta kartasta (liite 1). Päätökseen ei sisällytetä luonnonsuojelulain 34 §:ssä tarkoitettuja maisema-aluetta koskevia määräyksiä.

Päätöksen perustelut

Luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan luonnonsuojelulain 32 §:n mukaan perustaa maisema-alue. Valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen perustamisesta ja tarkoituksesta päättää lain 33 §:n mukaan ympäristöministeriö.

Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen maisemat ja rakennuskanta muodostavat edustavan kokonaisuuden, jonka merkittävät kulttuurihistorialliset ja luonnonpiirteisiin liittyvät arvot on tunnistettu ja tunnustettu valtakunnallisissa inventoinneissa.

Yläkemijoen kylämaisemat on nimetty valtioneuvoston päätöksellä (Vnp 18.11.2021) valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi (VAMA 2021).

*Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalue täyttää luonnonsuojelulain 32 ja 33 §:n asettamat vaatimukset valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen perustamiselle. Sen luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneusarvoihin, historiallisiin ominaispiirteisiin ja muihin erityisarvoihin sisältyvät olennaiset piirteet on määritelty tämän päätöksen luvussa *Alueen kuvaus ja maisema-arvot*.*

Hakemus on valmisteltu Lapin ELY-keskuksessa. Maisemanhoitoalueen perustamisen valmisteluun on ryhdytty Viirin osakaskunnan, Viirin kyläyhdistyksen ja Viirin Viri ry:n aloitteesta, ja valmistelu on tehty paikallisena yhteistyönä. Rovaniemen kaupunki puoltaa Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen perustamista. Sekä paikallinen kuulemis- ja lausuntokierros että ympäristöministeriön järjestämä lausuntokierros puoltavat alueen perustamista.

Suositukset

Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoitoalueen maisema-arvojen suojelun ja hoidon keskeiset tavoitteet ovat jokinäkymien avaaminen, avoimien peltomaisemien ja perinnebiotooppien säilyttäminen, rakennusperinnön kunnossapito ja tulevan uudisrakentamisen sopeuttaminen kyläkuvaan. Lisäksi hoitotoimilla voidaan tukea alueen virkistyskäyttöä.

Yksityiskohtaiset tavoitteet ilmenevät maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmasta. Siellä annetut yleiset ja kohdekohtaiset suositukset perustuvat paikallislähtöiseen ongelmien kartoitukseen ja niiden noudattaminen on maanomistajille vapaaehtoista.

Maisemanhoitoalueen olennaisten piirteiden säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi suositellaan seuraavia toimenpiteitä:

- *Ohjataan rakentamista kaavojen ja kunnan rakennusjärjestyksen mukaisesti sovittaen uudet rakennukset kyläkuvaan ja säilyttäen vanhan rakennuskannan ja*

kulttuuriympäristön arvot. Säilytetään pihapiireille ominainen rakenne ja väljä rakentamisen malli.

- Vaalitaan maankäytön suunnittelussa ja maisemanhoitotöissä maaseutumaista kylä- ja tiemiljöötä sekä maiseman erityisiä yksityiskohtia, kuten jälleenrakennusaikakauden rakennuksia, latoja ja maisemapuita.*
- Ylläpidetään maisemakuvaa maaseutumaisena säilyttämällä olemassa olevia pelto- ja niittykokonaisuuksia ja kunnostetaan umpeutuneita. Tarjotaan maanomistajakohtaista neuvontaa ja tietoa rahoitusmalleista maisemanhoitoon liittyen.*
- Avataan selkeitä näkymiä pelto-, joki- ja harjumaishelmiin tärkeimmiltä kulkuväyliltä. Hoidetaan suunnitelmassa esitettyjä kohteita riittävän tiheällä kierrolla, jotta puusto ei ehdi kasvaa korkeaksi.*
- Hoidetaan perinnebiotooppeja, luonnon monimuotoisuuskohteita ja rantavyöhykettä siten että näille ominainen maisema, luontotyytit ja lajisto säilyvät vahvana. Tarjotaan maanomistajakohtaista neuvontaa rahoituksen hakemisesta ja työn toteuttamisesta.*
- Huomioidaan maisema-arvot suunniteltaessa suuria maisemaan vaikuttavia infrastruktuurin muutoksia, kuten voimajohtoja, mastoja tai teitä.*
- Säilytetään vanhaa rakennuskantaa. Tuetaan rakennusten kunnostusta perinteisiä rakennustapoja ja -materiaaleja käyttäen. Tarjotaan kiinteistökohtaista neuvontaa ja opastetaan hakemaan tukea.*
- Edistetään virkistyskäyttöön liittyvien reittien ja rakenteiden suunnittelua ja rahoitusta.*
- Edistetään porotaloutta, maa- ja metsätaloutta sekä kalastus- ja matkailuperinteen jatkamista alueella.*

PÄÄTÖKSEN VAIKUTUS KAAVOITUKSEEN

Maankäyttö- ja rakennuslain 28 §:n mukaan luonnonsuojelulain 32 §:ssä tarkoitettua maisema-aluetta koskevien perustamispäätösten tulee olla ohjeena kaavaa laadittaessa. Yläkemijoen kylämaisemien maisemanhoidon päämääränä on tukea alueen ympäristöä koskevien suunnitelmien, maakunta- ja kuntakaavojen toteutumista. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelmassa annettujen hoitosuosittelujen avulla edistetään myös kaavoissa ympäristön laadulle asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

PÄÄTÖKSEN MAKSUTTOMUUS

Valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen perustamispäätös on maksuton.

SOVELLETUT OIKEUSOHJEET

Luonnonsuojelulaki (1096/1996) 32, 33, 61 ja 70 §
Luonnonsuojeluasetus (160/1997) 14 ja 15 §
Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) 28 §

PÄÄTÖKSEN VOIMAANTULO

Tämä päätös tulee voimaan sen saatua lainvoiman.

MUUTOKSENHAKU

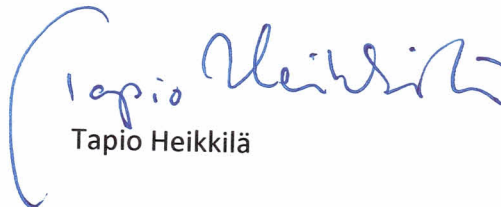
Tähän päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Valitus voidaan tehdä sillä perusteella, että päätös on lainvastainen. Valitusosoitus on liitteenä 3.

Ympäristö- ja ilmastoministeri

Maria Ohisalo

Ympäristöneuvos

Tapio Heikkilä

LIITTEET

1. Maisemanhoitoalueen kartta
2. Maisemanhoito- ja käyttösuunnitelma
(Internetsivulla: <https://www.doria.fi/handle/10024/183028>)
3. Valitusosoitus

PÄÄTÖS

Lapin ELY-keskus
Viirin osakaskunta
Viirin kyläyhdistys
Viirin Viri ry
Rovaniemen kaupunki

TIEDOKSI

TEM Työ- ja elinkeinoministeriö
LVM Liikenne- ja viestintäministeriö
STM Sosiaali- ja terveysministeriö

VM Valtiovarainministeriö
OKM Opetus- ja kulttuuriministeriö
MMM Maa- ja metsätalousministeriö
OM Oikeusministeriö
SM Sisäministeriö

Metsähallitus
Museovirasto
Suomen ympäristökeskus SYKE
Suomen metsäkeskus
Väylävirasto

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry.
Maa- ja kotitalousnaisten Keskus ry
ProAgria
Suomen Arkkitehtiliitto
Suomen kotiseutuliitto
Suomen Kuntaliitto ry
Suomen luonnonsuojeluliitto ry
Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry
Viherympäristöliitto ry

Kemijoki Oy
Lapin liitto
Lapin maakuntamuseo
MTK-Lappi ry
Paliskuntain yhdistys ry

Vanttauksen Pyytömiehet ry
Vanttauskosken kyläyhdistys ry
Yläkemijoen aluelautakunta